

7. Качур В.О. До розуміння та визначення поняття «джерело права» / В.О. Качур // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6-1. – Том 1. – С. 36–39.
8. Адміністративне право України. Академічний курс: у 2 т. / ред. колегія: В.Б. Аверянов (голова). – К. : Юридична Думка, 2004. – Т. 1 : Загальна частина. – 584 с.
9. Битяк Ю.П. Адміністративне право України / Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дяченко та ін. ; за ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
10. Адміністративне право України. Загальна частина : курс лекцій / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, О.В. Горбач та ін. / за ред. В.В. Коваленка. – 2011. – 395 с.
11. Колпаков В.К. Вступ до навчального курсу «Адміністративне право України» / В.К. Колпаков, Т.О. Коломоєць. – К. : Ін Юре, 2014. – 240 с.
12. Константий О.В. Джерела адміністративного права України / О.В. Константий. – К. : Українське агентство інформації та друку «Рада», 2005. – 120 с.
13. Мельник А.С. Поняття та особливості джерел процесуального права. Актуальні проблеми політики / А.С. Мельник. – 2014. – Вип. 51. – С. 364–374.

КОВАЛЬСЬКА В. В.,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу правового
забезпечення розвитку органів
місцевого самоврядування
(Науково-дослідний інститут
публічного права)

УДК 342.95

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ОХОРОННИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ

У статті розглянуто поняття, мета та завдання охоронних адміністративно-правових відносин та на цій підставі визначено та охарактеризовано особливості цих правовідносин у діяльності суду.

Ключові слова: охоронні правовідносини, охоронна функція права, суди, правопорушення, примус.

В статье рассмотрено понятие, цели и задачи охранных административно-правовых отношений и на этом основании определены и охарактеризованы особенности этих правоотношений в деятельности суда.

Ключевые слова: охранительные правоотношения, охранительная функция права, суды, правонарушения, принуждение.

The article deals with the concept, goals and objectives of security administrative legal relations and on this basis is defined and characterized the features of these relations in the operation of the court.

Key words: legal security, security function of law, courts, offenses coercion.

Актуальність теми. У ході реалізації функції правосуддя суди беруть участь у найрізноманітніших суспільних відносинах, які регулюються нормами, відповідно, різних галузей права. У цьому контексті окрему увагу доцільно звернути на охоронні адміністративно-правові відносини в діяльності судів, які є важливим складником здійснення правосуддя та включають у себе захист від імовірних порушень чинного законодавства та вчинення протиправних дій.

Саме тому **мета** даної статті полягає у дослідженні особливостей охоронних адміністративно-правових відносин у діяльності суду. На основі поставленої мети в статті вирішуються такі основні завдання: визначити поняття, мету та завдання охоронних адміністративно-правових відносин, з'ясувати співвідношення охоронних відносин та регулювання відносин у діяльності суду; дослідити основні особливості охоронних відносин, які виникають у діяльності суду.

Стан наукового дослідження. Проблема адміністративно-правових відносин, у тому числі й тих, що виникають у діяльності суду, займалися такі вчені, як: В. Б. Авер'янов, Г. В. Атаманчук, О. М. Бандурка, Д. М. Бахрах, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, А. Л. Борко, Р. А. Калюжний, С. В. Ківалов, А. П. Ключніченко, Л. В. Коваль, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, В. В. Копейчиков, О. В. Кузьменко, Є. В. Курінний, О. М. Музичук, Ю. М. Старілов, О. П. Угровецький, Ю. С. Шемшученко та інші. Водночас у юридичній літературі по-різному підходять до визначення поняття «охоронні правовідносини». Великий тлумачний словник української мови визначає термін «охорона» як дію у значенні «охороняти», тобто «оберігати від небезпеки кого-, що-небудь, забезпечувати від загрози нападу, замаху. Забезпечувати, гарантувати недоторканність кого-небудь, чого-небудь, захищати від чого-небудь» [1, с. 692]. Російський учений В. І. Леушин охоронні правовідносини визначає як такі, що виникають на основі охоронних норм і правопорушень. Вони зв'язані (поєднані) з реалізацією юридичної відповідальності, передбаченої в санкції охоронної норми [2, с. 356]. На думку Л. О. Морозової, охоронні правовідносини виникають унаслідок неправомірної поведінки суб'єктів і являють собою реакцію держави на неправомірну поведінку. Мета правоохоронних відносин – захист правопорядку, що існує, покарання правопорушника [3, с. 279]. Неправомірна поведінка може виражатися у дії чи бездіяльності. Бездіяльність виражається у порушенні обов'язку діяти, якщо ця дія передбачена законом для певної особи, а дія виражається у порушенні норм права. Отже, під неправомірною поведінкою в суді можна розуміти діяльність суду, яка виражається у порушенні особою обов'язку діяти там, де це законодавчо передбачено, а також вчинення таких дій, які порушують вимоги нормативно-правових актів, права, інтереси осіб – учасників судового процесу та ін.

Виклад основного матеріалу. М. Н. Марченко під такими правовідносинами розуміє правовідносини, які виникають у разі порушення суб'єктивних прав та обов'язків сторін та сприяють їх відновленню [4, с. 360]. На нашу думку, дане визначення є найбільш доцільним у розгляді охоронних адміністративно-правових відносин, тому що не тільки характеризує сам факт порушення, а й зазначає необхідність відновлення порушеного права, повернення особи у початковий (тобто до порушення) стан.

О. І. Харитонova проводить паралель охоронних правовідносин із регулятивними і зазначає, що регулятивні адміністративно-правові відносини є формою втілення (реалізації) норм адміністративного права, а охоронні адміністративно-правові відносини виникають у разі порушення останніх, виступаючи втіленням реакції держави (публічної влади) на негативну (відображену у правовій нормі) поведінку учасника адміністративних відносин. На думку автора, це означає, що лише у разі, коли в позитивному регулюванні відбувається «збій», результатом такої аномалії стає трансформація регулятивних правовідносин у їхнє продовження (різновид) – адміністративно-правові охоронні відносини [5, с. 327]. Звичайно, охоронні правовідносини тісно пов'язані з регулятивними, їх постійний зв'язок простежується протягом усього їхнього існування. Проте не можна вважати, що охоронні правовідносини є логічним продовженням регулятивних правовідносин. Ми вважаємо, що така позиція є хибною, тому що охоронні правовідносини мають власні ознаки, виникають на притаманних їм підставах, мають власну мету та завдання, а отже, і власне місце в системі права.

На нашу думку, для розгляду охоронних правовідносин, які виникають у діяльності суду, потрібно розглянути підставу їх виникнення. Підставою виникнення правовідносин у суді є норми права. Суд у своїй діяльності керується Конституцією України, Законами України, іншими нормативно-правовими актами, міжнародними правовими нормами, які у встановленому порядку ратифіковані Верховною Радою України.

У юридичній літературі по-різному підходять до визначення моменту виникнення охоронних правовідносин. М. І. Бажанов вважає, що охоронні правовідносини виникають з моменту вчинення будь-яким суб'єктом правопорушення (злочину, адміністративної чи дисциплінарної провини) [6, с. 25]. Ми вважаємо, що найбільш доцільною дефініцією є позиція, за якою виникнення охоронних правовідносин пов'язують із початком певних юридичних дій із притягнення особи до відповідальності. Це можна пояснити таким чином: з одного боку, сам факт вчинення правопорушення можна вважати початком виникнення охоронних відносин, а з іншого – на практиці не всі правопорушення виявляються і розкриваються. Існує так звана латентна злочинність, тобто злочинність, яка не виявлена правоохоронними органами. А процесуальні дії вчиняються тільки по відношенню до виявлених злочинів, отже, і охоронні відносини виникають із початком вищенаведених дій.

Загальновідомо, що серед підстав юридичної відповідальності виділяють формальну і юридичну. В охоронних правовідносинах підставами юридичної відповідальності є наявність формально визначеного правила поведінки, що закріплює склад правопорушення (формальна підстава), та рішення правозастосовчого державного органу, в якому індивідуалізується вид і міра юридичної відповідальності винного за вчинене правопорушення (юридична підстава). При цьому, на нашу думку, підставою виникнення юридичної відповідальності в охоронних правовідносинах за участю судів є неправомірне поведінка чи правопорушення, що посягає на встановлений порядок судочинства і судоустрою та перешкоджає нормальній діяльності суду. Це може проявлятися у різноманітних порушеннях норм адміністративного, трудового, цивільного та іншого права, неявці особи на виклик до суду, винному порушенні суддею своїх професійних обов'язків та ін.

Юридичною підставою таких правовідносин у діяльності суду є також рішення (вирок) суду, що визначає вид і міру покарання, винесене щодо конкретної особи, яка вчинила правопорушення (злочин).

Не менш важливим є визначення основної мети та завдання охоронних правовідносин, тобто їх спрямованості. В. К. Бабаєва визначає мету правоохоронних відносин, яка полягає в захисті нормального порядку відносин, що існують у суспільстві, покаранні правопорушника. У межах охоронних правовідносин відповідач відшкодовує завдану матеріальну шкоду, на правопорушника накладається штраф, злочинець притягується до кримінальної відповідальності, засуджений відбуває покарання в місцях позбавлення волі і т. ін. [7, с. 415]. Виходячи з призначення судової влади, основним призначенням охоронних правовідносин у діяльності суду є забезпечення належного здійснення правосуддя, яке досягається за рахунок дотримання законності і правопорядку під час розгляду і вирішення справ. Осіб, які порушують такі нормальні відносини, суду потрібно притягати до відповідальності. Як приклад можна навести притягнення до відповідальності винних у порушенні порядку розгляду справи осіб, застосування заходів адміністративного припинення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, накладення штрафу, відбування покарання злочинця у місцях позбавлення волі та ін. Особливого розгляду, на нашу думку, потребують і відносини, які виникають у самому суді, а саме відносини з притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів.

Спірним у юридичній науковій літературі є і момент припинення охоронних правовідносин. Так, К. В. Мількова вважає, що з фактом набрання чинності індивідуальним актом не можна пов'язувати момент припинення охоронних відносин. Автор аргументує це тим, що і після набрання чинності таким актом продовжують існувати охоронні відносини. Таким чином, момент закінчення (припинення) охоронних відносин можна пов'язувати тільки з фактом повного виконання зобов'язаним суб'єктом покладеного на нього (юрисдикційним

органом) юридичного обов'язку [8, с. 34]. Ми підтримуємо думку К. В. Мількової, оскільки її позиція краще розкриває суть охоронних правовідносин. Справді, винесення і набрання чинності індивідуальним актом не можна назвати логічним закінченням вищенаведених відносин. Ніхто не може прогнозувати, яка поведінка буде у правопорушника після винесення щодо нього акта. Існує ймовірність того, що він ухилятиметься від покладеного на нього обов'язку, а тому виникає необхідність виконати рішення у примусовому порядку. Отже, потрібно забезпечити виконання зобов'язання, а це можна вважати продовженням охоронних правовідносин.

Особливістю охоронних правовідносин можна визначити й те, що їхня дія охоплює всю владно-управлінську сферу. Державно-владні повноваження виражаються у застосуванні заходів державного примусу, а саме: накладення адміністративних стягнень, як наприклад: попередження, штраф, позбавлення спеціального права, адміністративний арешт тощо та накладення відповідного виду кримінального покарання: обмеження або позбавлення волі, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та інші. Отже, зазначені вище суб'єкти правоохоронних відносин наділені притаманними тільки їм повноваженнями, які вони вправі використовувати для вирішення конкретних юридичних справ.

Охоронні правовідносини, як і будь-які інші правовідносини, можна класифікувати. Так, провівши аналіз сучасної теорії та практики, П. В. Онопенко робить висновок, що існують внутрішні і зовнішні правоохоронні функції держави. Внутрішніми правоохоронними функціями держави є:

- функція охорони прав та свобод особи і громадянина;
- функція забезпечення правопорядку.

До зовнішніх правоохоронних функцій відносять:

- участь України в охороні прав і свобод особи на міжнародній арені;
- участь України у підтримці міжнародного правопорядку [9, с. 49].

В основу підстав для класифікації охоронних адміністративно-правових відносин, які виникають у діяльності суду, покладемо їх зміст, ступінь визначеності, напрям реалізації та ін.

Виділяють прості і складні охоронні правовідносини. Простими є відносини, які виникають між двома суб'єктами. Як приклад можна навести відносини, які виникають між судом і особою-правопорушником. Складними визнаються ті відносини, які виникають між трьома чи більше суб'єктами. Такими відносинами, ми вважаємо, є відносини з притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Найчастіше відносини у суді є складними. Це пов'язано з процесуальною формою провадження справ.

Виділяють загальні і конкретні правовідносини. Підставою поділу правовідносин на загальні та конкретні є характер їхнього змісту [10, с. 601]. Загальними є такі правовідносини, учасники яких мають однакові суб'єктивні права і несуть однакові обов'язки. Регулювання таких відносин здійснюється на основі загальних норм права. Конкретними є відносини, які виникають із певного юридичного факту. Це може бути вчинення різного роду правопорушень, наприклад, правопорушень, які підлягають розгляду в судовому порядку, чи порушень особою порядку проведення судового засідання.

Критерієм розмежування на абсолютні та відносні правовідносини є ступінь визначеності суб'єктів правовідносин [10, с. 601].

Абсолютні правовідносини, як зазначає Я. М. Шевченко, мають місце тоді, коли уповноваженому суб'єкту протистоїть необмежене коло осіб, від яких уповноважена особа може вимагати виконання певних обов'язків, у тому числі утримуватися від порушення її прав та законних інтересів. Таким є право власності, де саме власник може вимагати від усіх інших утримуватися від дій, які би порушували його право власності [11, с. 69-70].

Відносними є такі правовідносини, в яких визначені дві сторони, і ці сторони наперед відомі. Таким чином, в охоронних правовідносинах за участю суду однією стороною обов'язково є суд, а іншою – особа, яка вчинила правопорушення, злочин, дисциплінарний проступок і притягається до відповідальності. Учасники таких правовідносин наділяють-

ся відповідними правами й обов'язками: для суду це державно-владні повноваження, а для правопорушника – суб'єктивні.

Залежно від напрямку реалізації охоронні правовідносини, як вважає О. І. Харитонова, поділяються на правовідновлюючі, компенсаційні та каральні [12, с. 84-85]. Ми вважаємо, що виділення таких правовідносин прямо пов'язане з основним призначенням юридичної відповідальності і її функціями. У цьому аспекті І. А. Сердюк зазначає, що, зважаючи на особливість юридичного змісту правоохоронних відносин, за якою їх зобов'язана сторона (фізична або юридична особа, яка вчинила правопорушення), відповідно, наділяється кореспондуючими юридичними правами та юридичними обов'язками державного органу, посадової чи службової особи цього органу, суб'єктивними юридичними правами та суб'єктивними юридичними обов'язками. Такі суб'єктивні обов'язки правопорушника можемо розглянути крізь призму правовідновлюючих, компенсаційних та каральних правовідносин [13, с. 181]. Правовідновлюючими охоронними правовідносинами можна вважати відносини, пов'язані з добровільним виконанням особою-правопорушником свого обов'язку. Вони можуть виникати як добровільно, так і у примусовому порядку. Компенсаційними та каральними відносинами є ті відносини, які пов'язані із застосуванням санкцій охоронних норм. Останні два види правовідносин виникають тільки за рішенням відповідних державних органів, у тому числі суду, і в межах охоронних норм.

Охоронні правовідносини спрямовані на припинення правопорушень, відновлення порушеного права, застосування до правопорушників заходів примусу, що тягне для правопорушника певні обмеження. Охоронні правовідносини, як ми вже визначили, тісно пов'язані з юридичною відповідальністю. Доцільно нагадати думку Є. Невмержицького про те, що юридична відповідальність державного службовця – це правові наслідки примусового характеру, що застосовуються за порушення норм права у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням службових обов'язків. Державний службовець може нести дисциплінарну, цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність. Кожна з них залежить від характеру протиправних дій і рівня їх громадської безпеки [14, с. 38].

У діяльності суду, ми вважаємо, як охоронні правовідносини потрібно, перш за все, виділити провадження з притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів.

І. Л. Бородін стверджує, що дисциплінарна відповідальність державних службовців – це окремий вид юридичної відповідальності, що полягає в накладенні дисциплінарних стягнень на державних службовців згідно з чинним законодавством [15, с. 94]. Суддя, як особливий суб'єкт права, притягується до дисциплінарної відповідальності в особливому порядку. Порядок притягнення до відповідальності відрізняється підставою, порядком накладення, колом осіб, які притягують до відповідальності, видами стягнень, порядком оскарження.

Дисциплінарна відповідальність суддів як вид юридичної відповідальності, на думку С. Подкопаєва, полягає в покладенні на правопорушника суддівської дисципліни несприятливих позбавлень морального, матеріального та організаційного характеру і є одним із засобів забезпечення відповідності діяльності і поведінки суддів професійним стандартам (суддівської дисципліни) [16, с. 14-16].

Суддю притягують до дисциплінарної відповідальності згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до ст. 106 підставами для дисциплінарної відповідальності суддів є: умисне або внаслідок недбалості: 1. а) незаконна відмова в доступі до правосуддя (у тому числі незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило учасниками судового процесу реалізацію наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду; б) не зазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору; в) порушення засад гласності і відкритості судового процесу; г) порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; ґ) незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації

прав інших учасників судового процесу; д) порушення правил щодо відводу (самовідводу); 2) безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень; 3) допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу; 4) умисне або у зв'язку з очевидною недбалістю допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод; 5) розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, у тому числі таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні; 6) неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством, спосіб упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок; 7) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом); 8) втручання у процес здійснення правосуддя іншими судьями; 9) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції; 10) зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством; 11) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку; 12) допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна; 13) ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя; 14) непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання; 15) визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом; 16) неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом; 17) подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей; 18) неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом; 19) декларування завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень у декларації доброчесності судді [17].

Відповідно до ст. 108 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

Висновок. Отже, із вищенаведеного можемо визначити основні особливості охоронних відносин, які виникають у діяльності суду: за своєю природою є управлінськими, оскільки однією зі сторін цих відносин є суб'єкт, наділений державно-владними повнова-

женнями щодо іншої сторони (у нашому випадку таким суб'єктом виступає суд, який здійснює повноваження щодо розгляду і вирішення справ); характеризуються застосуванням державного примусу, який полягає у настанні несприятливих для особи наслідків особистого (позбавлення чи обмеження волі), майнового (накладення штрафу, відшкодування збитків), організаційного та іншого характеру (при цьому державний примус може бути застосований і до самого судді у разі притягнення його до дисциплінарної відповідальності); моментом виникнення таких правовідносин можна вважати початок вчинення певних юридичних дій із притягнення особи до відповідальності, а моментом припинення – повне виконання порушником покладеного судом обов'язку.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Теория государства и права : учебник для юрид. вузов и ф-тов / под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова – М. : Издат. гр. ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 570 с.
3. Морозова Л. А. Теория государства и права : учебник / Л. А. Морозова. – М. : Юристъ, 2002. – 414 с.
4. Марченко М. Н. Теория государства и права : учебник / М. Н. Марченко. – М. : Юрид. лит., 1996. – 432 с.
5. Харитонов О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Харитонов Олена Іванівна. – О., 2004. – 435 с.
6. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть / М. И. Бажанов. – Днепропетровск : Пороги, 1992. – 167 с.
7. Теория государства и права : учебник / под ред. В. К. Бабаева. – М. : Юристъ, 2002. – 592 с.
8. Мількова К. В. Особливості змісту охоронних правовідносин. / К. В. Мількова // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 1 (14). – С. 32–36.
9. Онопенко П. В. Правоохоронні функції держави України / П. В. Онопенко. – К. : Варта, 2003. – 128 с.
10. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
11. Цивільне право України : Академічний курс : підручник : у 2-х т. / [А. Ю. Бабаскін, Т. В. Боднар, Ю. Л. Бошицький та ін.] ; за заг. ред. Я. М. Шевченко. – К. : Ін Юре, 2003. – Т. 1. Загальна частина. – 520 с.
12. Харитонов О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади і правова природа: дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Харитонов Олена Іванівна. – О., 2004. – 435 с.
13. Сердюк І. А. Основи теорії правоохоронних відносин : монографія / І. А. Сердюк. – Дніпропетровськ, 2010. – 385 с.
14. Невмержицький Є. Деякі проблеми реформування державної служби в Україні / Є. Невмержицький // Вісник Академії прокуратури України. – 2006. – № 1. – С. 38–40.
15. Бородін І. Дисциплінарна відповідальність та дисциплінарне провадження / І. Бородін // Право України. – 2006. – № 12. – С. 93–97.
16. Подкопаєв С. Про дисциплінарну відповідальність суддів / С. Подкопаєв // Юридичний журнал. – 2005. – № 6. – С. 14–16.
17. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402–VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

